

Delrapport Renskötselns förutsättningar idag och i framtiden – Traditionell kunskap

Árbediehtu/Árbbediehto/Aerpimaahoe -samisk traditionell kunskap

Árbediehtu har förts vidare från generation till generation under århundranden. Det utgör grundstenarna för vår samiska kultur och identitet genom arv, traditioner, sedvänjor och levnadssätt. Árbediehtu genomsyrar hela den samiska kulturen och ger oss normer, värderingar och förhållningsregler för vad som gäller i vår kultur.

Árbediehtu kan vara kunskap om väder, snöförhållanden, hur och var man fiskar, jagar eller tar örter och skohö¹. Det kan vara kunskap om hur renarna rör sig i landskapet och vilka växter de betar, hur man tar vara på kött, fisk och örter, bygger en kåta eller skapar ett bruksföremål av naturens material. Kunskaper som har varit och är en förutsättning för att överleva. Árbediehtu är också att ta hänsyn till naturens kretslopp, att ta vara på allt med varsamhet, återbruka, reparera och vårda². Att inte ta mer än man behöver, inte förstöra och att vara tacksam för det som naturen ger.

Árbediehtu är ingen gammal, ålderdomlig eller statisk kunskap utan kunskap som vidareutvecklas, förändras och anpassas allt efter aktuella behov, naturens och samhällets förändringar. Den kunskap som inte används riskerar dock att glömmas bort³, vilket gör att det finns en viss konflikt mellan de traditionella samiska värderingarna och dagens renskötsel som delvis framtvingats av regelverk och det moderna samhällets fragmentering landskapet, vilket försvårar renens vandringar och det naturliga vinterbetet.

Árbediehtu skiljer sig mellan män och kvinnor som har haft olika ansvar och roller i livet⁴. Kvinnans traditionella kunskap kopplas till familjen, hemmet och bosättningen eftersom hon var mer stationär än mannen som därmed besitter andra kunskaper.

Språket

Att tala om árbediehtu och utelämna språket är omöjligt. Samernas kunskaper, innovationer och seder har inte förmedlats genom skrivna instruktioner utan har förts vidare från generation genom arbete, berättelser och jojk. Människans kunskaper, innovationer och seder bevaras i och förmedlas genom språket⁵. De viktiga termerna och nyanserna i árbediehtu finns i den rikliga samiska terminologin för renen, renskötseln, markerna, betet och snöförhållandena. Språket har därför en mycket viktig roll i överförandet av traditionell kunskap. Här finns ord och begrepp som är utvecklade

¹ [Traditionell kunskap - Sametinget](#)

² [157145 \(sametinget.se\)](#)

³ [157145 \(sametinget.se\)](#)

⁴ [Nordin-Jonsson - 2011 - Ethical guidelines for the documentation of árbediehtu. Sami traditional knowledge copy.pdf \(oceanbestpractices.org\)](#)

⁵ Traditionell kunskap och sedvänjor inom den samiska kulturen -relaterat till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald. Per Mikael Utsi 2007. Sametinget, Kiruna & Centrum för biologisk mångfald, Uppsala.

under de förutsättningar som våra förfäder levde i och utifrån de aktiviteter de utförde som är svåra att översätta⁶. Kunskap som förenklar vardagsarbetet och samarbetet.

Samerna har så länge som fram till 1950-talet varit ett skriftlöst folk där traditioner och kunskap har förmedlats muntligt⁷. Våra samiska språk är ett uttryck för vårt förhållningssätt till naturen och till varandra. Det är ett nödvändigt redskap vid överföringen av vår kunskap, árbediehtu, från generation till generation. När en aktivitet upphör eller inte förs vidare till nästa generation försvinner såväl kunskapen som terminologin.

Samisk värdegrund

Vår syn på livet bildar vår gemensamma värdegrund⁸. Den samiska synen på naturen att den är besjälad och ett levande väsen, står i stark kontrast till den västerländska natursynen. Vår natursyn har genom alla tider präglat våra värderingar, sedvänjor, sociala strukturer och relationer. Den gemensamma värdegrunden skapar relationer till andra människor och gör det möjligt att förstå varandra. Det är dock få i den västerländska kulturen som har lärt sig vårt språk och vår värdegrund vilket gör att okunskapen är hög och förståelsen för vårt liv är låg. Det finns därmed många fördomar där de flesta är baserade på okunskap. Vi samer är däremot tvungna att lära oss den västerländska värdegrunden som den koloniserande makten förde med sig; den kristna religionen, språket, skriftspråket, kroppsspråket, det naturvetenskapliga, pedagogiska, juridiska och kapitalistiska språket.

Överföring av árbediehtu

Den traditionella kunskapen är många gånger en kollektiv kunskap som individerna innehar⁹. Barnen fick/får redan från unga år delta i arbetet och ta del av berättelserna vilket lär dem den samiska värdegrunden, seder, traditioner, nyttokunskaper etc. Mycket av kunskapen är av sådan karaktär att den bara kan läras ut genom att man är med, t.ex. hur man arbetar i ett rengärde. Annan kunskap fås genom att det berättas vid olika tillfällen, ofta på ett naturligt sätt i en naturlig situation.

Barnen lärde/lär sig genom att iaktta och delta när olika arbeten utförs och barnet får egna arbetsuppgifter allt eftersom man själv klarar av dem. Mycket av árbediehtu lär sig barnen enklast genom att få vara med den äldre generationen när olika aktiviteter utförs. Den tysta kunskapen, som är svår att dokumentera lärs ut genom deltagande i det vardagliga livet, och för samiska barn är det viktigt att få lära sig kunskapen på ett naturligt sätt, eftersom den utgör en del av deras identitet som samer. Detta skapar förutsättningar för de att bli trygga i sin samiska identitet. Hur man hittar i naturen och hur man läser naturen är exempel på sådan kunskap som kan vara svår att dokumentera, eftersom den kunskapen skiljer sig åt mellan olika geografiska områden. Får barnen förutsättningar att vara med i olika miljöer lär de sig på ett naturligt sätt. Árbediehtu måste läras ut, till såväl ung som gammal, om den ska finnas kvar i framtiden.

Tidigare var det en mer naturlig kunskapsöverföring i samhället, som ingen reflekterade något närmare över. Den överföringsmetoden har sina anor långt tillbaka i tiden och pågår fortfarande, men har försvagats. Det samiska samhället har förändrat sig, vilket har påverkat förutsättningarna för överföringen av árbediehtu, barn och vuxna tillbringar i dag inte lika mycket tid tillsammans i de

⁶ [157145 \(sametinget.se\)](https://sametinget.se)

⁷ [Myrar+renar-rapport.indd \(slu.se\)](#)

⁸ [157145 \(sametinget.se\)](https://sametinget.se)

⁹ [Sametingets Traditionella kunskapsprogram](#)

miljöer där vidareförmedling förr skedde naturligt. För det samiska samhället är det viktigt att árbediehtu och dess naturliga överföringsmetoder värderas på samma sätt som annan kunskap.

Dokumentation av traditionell kunskap

Nedan följer en sammanställning av arbeten som har gjorts för att dokumentera traditionell samisk kunskap. Vid all dokumentation av árbediehtu innebär det att kunskapen lyfts ur sitt sammanhang där den används. Risken är då att den förlorar sin dynamik och funktion och i stället övergår att bli statisk kunskap¹⁰. Det är ändå viktigt att kunskapen dokumenteras, bevaras och lagras så att kunskap som gått förlorad kan återtas. Kunskap kan då börja användas igen och föras vidare till kommande generationer. Att sammanfatta den totala innebörden av Árbediehtu är inte möjligt eftersom det ofta är en "tyst" kunskap som inte följer någon standard samt att de traditionella sedvänjorna kan skilja sig mellan familjer och områden.

Trots detta har det dokumenterats och skrivits mycket om traditionell kunskap. Nedan följer en lista över en del av det som dokumenterats med fokus på det som har gjorts på svensk sida av Sápmi och projekt där Sámiid Riikkasearvi drivit eller deltagit i. Nedanstående sammanställning är långt ifrån uttömmande. I Åsa Nordin-Jonssons bok *Árbediehtu samiskt kulturarv och traditionell kunskap* och andra sammanställningars referenslistor finns det ytterligare många bra lästips.

1. Artikel 8 (j) och 10 (c) Konventionen om biologisk mångfald¹¹

Internationellt har betydelsen av traditionell kunskap stärkts genom ett antal internationella konventioner. Konventionen om biologisk mångfald (CBD) och särskilt artikel 8j handlar om traditionell kunskap i förvaltandet av biologisk mångfald. Konventionen är ett resultat från FN-toppmötet om miljö och hållbar utveckling i Rio de Janeiro, Brasilien år 1992¹². Konventionens övergripande mål är att bevara biologisk mångfald, att nyttja dess beståndsdelar på ett hållbart sätt samt rättvist fördela den nytta som uppstår vid nyttjandet av genetiska resurser. Sverige ratificerade konventionen år 1994 som trädde i kraft samma år. Konventionen och partsmötes beslut är därmed rättsligt bindande för Sverige.

Traditionella kunskaper som innehas av urfolk och lokala samhällen har identifierats som värdefulla och nödvändiga för bevarandet och nyttjandet av biologisk mångfald. Omvänt är alltså den biologiska mångfalden grundläggande för bevarandet av urfolks och lokala samhällens traditionella kunskap och sedvänjor. Urfolks och lokala samhällens livsstilar och traditionella kunskaper är ofta beroende av att kunna nyttja områden i deras ursprungliga sammansättning av arter och livsmiljöer. Förhållandet mellan biologisk mångfald och traditionell kunskap och urfolks och lokala samhällens förvaltande av mark och biologiska resurser kommer till uttryck i konventionens artikel 8(j) och 10(c).

Artikel 8j

... med förbehåll för dess nationella lagstiftning respektera, bevara och bibehålla kunskaper, innovationer och sedvänjor hos ursprungliga och lokala samhällen med traditionella livssätt som är relevanta för bevarandet och det hållbara nyttjandet av biologisk mångfald, och främja en bredare tillämpning av dessa, med godkännande och deltagande av innehavarna av sådana kunskaper, innovationer och sedvänjor, samt främja rättvis fördelning av nyttan som uppkommer vid utnyttjandet av sådana kunskaper, innovationer och sedvänjor. (Konventionen om biologisk mångfald, artikel 8j).

¹⁰ [Sametingets Traditionella kunskapsprogram](#)

¹¹ [Sametingets Traditionella kunskapsprogram](#)

¹² [Traditionell kunskap för bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald \(sametinget.se\)](#)

Artikel 10c

Skydda och uppmuntra sedvanligt nyttjande av biologiska resurser i enlighet med traditionella kulturella sedvänjor som är förenliga med kraven för bevarande och hållbart nyttjande.

(Konventionen om biologisk mångfald, artikel 10c)

Inom både CBD och IPBES¹³ framhålls att en grundprincip ska vara att värdera traditionell kunskap lika mycket som vetenskaplig kunskap, varför ett så kallat fullt och effektivt deltagande av urfolken anges vara nödvändigt vad gäller förvaltningen av de traditionella markerna¹⁴.

Njunjuš - Livskraftiga samiska näringar genom tradition och förnyelse¹⁵.

Njunjuš är Sámiid Riikkasearvi (SSR) visionsdokument. SSR arbetar för samiskt självbestämmande, en hållbar förvaltning av naturen samt en bibehållen naturbetesbaserad renskötsel med utgångspunkt från samisk traditionell kunskap. SSR:s organisation och verksamhet utgår ifrån de rättigheter som vi som folk under lång tid har upparbetat och som erkänts genom bruk av markerna, både inom nationell och internationell rätt.

Vår samiska kultur utgår ifrån renskötseln som grundar sig på ett traditionellt bruk av land och vatten. Vi ska fortsätta verka för en långsiktig och hållbar renskötsel som utvecklas hela tiden men på våra egna villkor. Rätten till självbestämmande är den mest centrala delen av alla mänskliga rättigheter. Den är en förutsättning för förverkligandet av våra mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. SSR hämtar inspiration och kraft från vår natur, våra yngre samt den traditionella kunskap som våra äldre förmedlat till oss.

2. Sametingets livsmiljöprogram Eallinbiras¹⁶.

Eallinbiras antogs av Sametingets plenum 2021. Livsmiljöprogrammet tydliggör Sametingets värdegrund och mål för en livskraftig hållbar samisk livsmiljö. Eallinbiras är ett handlingsprogram för hur vi samer bör förvalta livsmiljön på ett försiktigt, långsiktigt och hållbart sätt, för att vi ska kunna fortsätta att livnära oss utifrån de förutsättningar som naturen ger.

3. Lokal och traditionell kunskap om biologisk mångfald och hållbart sedvanebruk -Sveriges arbete nu och framåt¹⁷. Åsa Labba. Sametinget och Centrum för biologisk mångfald. 2023

Sametinget har i uppdrag av regeringen att vara tematisk fokuspunkt för artiklarna 8j och 10c i CBD. Det betyder att Sametinget har en samordnande roll att involvera andra myndigheter i syfte att synliggöra och främja kunskapen om traditionell kunskap och sedvanebruk.

4. Árbediehtu/Árbbediehto/Aerpimaahoe -Sametingets policydokument för traditionell kunskap¹⁸. Åsa Nordin Jonsson. Sametinget 2010.

Sametingets policydokuments syfte är att främja och stärka árbediehtus roll i samhället. I dokumentet presenteras riktlinjer för vidareförädling, förvaltning, bevarande och riktlinjer för hur dokumentationsarbete bör gå till. Dokumentet vill även inspirera till att vidareförmedla och

¹³ [IPBES Kunskapsplattform - Sametinget](#)

¹⁴ [SAMISK TRADITIONELL KUNSKAP \(slu.se\)](#)

¹⁵ [Njunjuš – Svenska Samernas Riksförbund \(sapmi.se\)](#)

¹⁶ [157145 \(sametinget.se\)](#)

¹⁷ [Kunskapsmaterial, Lokal och traditionell kunskap om biologisk mångfald och hållbart sedvanebruk \(sametinget.se\)](#)

¹⁸ [Sametingets Traditionella kunskapsprogram](#)

dokumentera árbediehtu såväl vår egen som andra samers kunskap. Dokumentet innehåller en beskrivning av árbediehtu och etiska riktlinjer vid dokumentation/insamling. Ett dokument att återkomma till flera gånger.

5. Livskraftig hållbar rennärning. Anders Blom. SSR projekt 2011¹⁹

Projektet definierar begreppen rennärning, livskraft och hållbarhet och analyserade de variabler som vi definierar som livskraftig och hållbar rennärning. Rapporten tar även upp vad som är utmaningarna och vilka åtgärder som kan vidtas.

6. Etik i renskötseln. Ellacarin Blind 2019²⁰

Ett projekt som drevs av SSR i syfte att behandla etikfrågor inom renskötseln genom en litteraturstudie och intervjuer. I projektet intervjuades 11 äldre samer bosatta inom Norr- och Västerbotten, Jämtland och Härjedalen. Återkommande i materialet som har samlats in i projektet framkommer grunden för árbediehtu relationen mellan människan, renen och naturen. För att renskötseln ska överleva är människan fortsatt beroende av både renen och naturen. De äldre har i intervjuerna delat med sig av sin kunskap och självupplevda erfarenheter inom renskötseln liksom omsorgen om renen.

7. Golleguolli²¹

Ett projekt som drevs av SSR i syfte att dokumentera samiska fisketraditioner och dess betydelse för den samiska mattraditionen. Som en del i redovisningen producerades en film med samma namn som finns på YouTube.²²

8. Traditionell kunskap och sedvänjor inom den samiska kulturen -relaterat till bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald²³. Per Mikael Utsi 2007. Sametinget, Kiruna & Centrum för biologisk mångfald, Uppsala.

Per Mikael Utsi gavs i uppdrag av Sametinget och Centrum för biologisk mångfald att göra en översiktlig genomgång av den befintliga dokumentationen av den samiska kulturen. Förstudien går igenom bland annat traditionell kunskap och biologisk mångfald, det samiska landskapet, dokumentation om samer och kartläggning "mapping" samt kartläggning och dokumentation av samisk traditionell kunskap.

Förstudien visade på att samerna har ett särskilt ansvar för den biologiska mångfalden i de delar av sameområdet som inte är ockuperat av icke-traditionell verksamhet och att i områden som samerna delar med andra är bevarandet av den biologiska mångfalden viktig för bibehållandet av samiskt traditionellt naturutnyttjandet. Förstudien visade också på en brist av forskning från den samiska kulturens perspektiv vilket senare resulterade i flera projekt för att dokumentera samisk traditionell kunskap ur ett inifrån perspektiv till exempel Ájddo och Myrens betydelse.

9. Ájddo -reflektioner kring biologisk mångfald i renarnas spår. Red. Håkan Tunón & Brita Stina Sjaggo. 2012. CBM:s skriftserie nr 68. Sametinget, Kiruna och Centrum för biologisk mångfald, Uppsala.

¹⁹ Kontakta SSR:s kansli.

²⁰ [Etik_broschy.pdf \(sapmi.se\)](https://www.sapmi.se/etika/broschyer/etik_broschy.pdf)

²¹ [Filmen Golleguolli – Svenska Samernas Riksförbund \(sapmi.se\)](https://www.sapmi.se/filmer/golleguolli)

²² <https://youtu.be/4znrVg5jiFk>

²³ [Samer_Skriftserie.indd \(sametinget.se\)](https://www.sametinget.se/samer/skriftserie)

Rapporten består av två delar där den ena delen utgör renbete och biologisk mångfald baserat på vetenskaplig litteratur och den andra delen är intervjuer av samiska renskötare om árbediehtu gällande renen och renbetet. Totalt har 14 kunskapsbärare intervjuats från Jovnevaerie i söder till Sirges i norr. Syftet med rapporten har varit att ta fram ett bredare kunskapsunderlag om kopplingen mellan renskötsel och biologisk mångfald. Sammanställningen innehåller också många referenser för vidare läsning.

10. Myrens betydelse för renen och renskötseln -biologisk mångfald på myrar i renskötselland²⁴. Ann-Catrin Blind, Kajsa Kuoljok, Weronika Axelsson Linkowski & Håkan Tunón (red.), 2015. CBM:s skriftserie nr 92. Sametinget, Kiruna & Centrum för biologisk mångfald, Uppsala.

Arbetet undersöker övergripande renens och renskötselns roll som indikator på ett sammanhållet och varierat landskap från kust till fjäll och dess betydelse för den biologiska mångfalden. En av slutsatserna från det tidigare arbetet med Ájddo var att myrar och våtmarker ofta förbises när man pratar om de behov renskötseln har och att man troligen sällan tänker på den roll som renbetet har för att hålla myrar öppna från igenväxning. Författarna beslutade därför att gå vidare med andra steg i arbetet i syftet att visa på myrmarkernas betydelse för renen och renskötseln. Likt Ájddo består även detta arbete av två delar, en vetenskaplig sammanställning och en del där renskötarens árbediehtu dokumenterats genom intervjuer om renskötselns behov av myrar och den biologiska mångfalden. I arbetet intervjuades 14 kunskapsbärare från Jovnevaerie i söder till Sirges i norr.

11. Vargen är värst -Traditionell samisk kunskap om rovdjur. Olov J Sikku och Eivind Torp. 2008. Utgiven av Jamtli förlag//Jämtlands läns museum. 2: a upplagan. ISBN 978-91-7948-216-9.

Dokumentation av traditionell samisk kunskap om de fyra stora rovdjuren björn, varg, järv och lodjur. Att veta hur man skyddar sin renhjord, hur man jagar de olika rovdjuren och vilket landskap som kräver extra bevakning är en förutsättning för att överleva och livnära sig på renskötsel. Boken är resultatet av ett projekt baserat på intervjuer för att dokumentera samisk kunskap om de stora rovdjuren.

12. Árbediehtu samiskt kulturarv och traditionell kunskap. Åsa Nordin-Jonsson (red.) 2010. Sametinget, Kiruna & Centrum för biologisk mångfald, Uppsala. ISBN 978-91-89232-54-9.

Bokens fokus är att inspirera andra att dokumentera och vidareförmedla samisk traditionell kunskap. Boken innehåller kapitel skrivna av olika författare som kortfattat sammanfattar de projekt och metoder som användes för att dokumentera traditionell kunskap under 2007–2008. Totalt finansierades 14 projekt och 3 seminarier/workshops av CBM och Sametinget för att dokumentera traditionell kunskap. Boken ger också många bra lästips för vidare läsning.

13. Den sista rajden - samer berättar om livet förr. Olle Andersson 2000. Jamtli förlag/Jämtlands läns museum.

Tjugo års dokumentation ligger till grund för boken där merparten av intervjuerna gjordes under 1980-talet. Många samer i Jämtland och Härjedalen har deltagit i arbetet som omfattar 800 sidor maskinskriven text. Personliga berättelser om arbete, boende, renskötsel, slakt, flyttning, skiljning, resor, slöjd, mat och mycket annat. De intervjuade samerna var den sista generationen i Jämtlands län som flyttade med rajd och bodde i tältkåtor under vintern.

²⁴ [Myrar+renar-rapport.indd \(slu.se\)](#)

14. Renbruksplan²⁵

Renbruksplan är samebyarnas webbaserade verktyg för att beskriva sin markanvändning genom att kombinera traditionell och modern kunskap. Renbruksplan används som underlag övergripande i samhällsplanering och miljökonsekvensbeskrivningar eller på detaljnivå vid samråd för att öka förståelsen för utomstående om renskötselns markanvändning. Renbruksplan är ett levande verktyg som uppdateras och utvecklas allteftersom förutsättningar förändras.

15. Att bearkadidh -om samiskt självbestämmande och samisk självkonstituering²⁶. Ragnhild Nilsson. 2021. Stockholm Studies in Politics 194.

Avhandlingen analyserar begreppen självbestämmande och självkonstituering utifrån samiskt perspektiv och urfolkens egna idéer, normer och uppfattningar. Tidigare forskning har fokuserat på statens åtaganden gentemot samerna, Sametinget som ett icke-territoriellt organ och jämförande studier mellan de olika Sametingen. Nilsson använder sig av flera sydsamiska begrepp för att tydliggöra skillnaden i utgångspunkt däribland laahkoe och maadtoe som beskriver din relation till släkt och plats. Laahkoe är en förutsättning för att få tillgång till maadtoe som i sin tur beskriver hela det nätverk av gemensamma rättigheter och skyldigheter som en individ får tillgång till genom biologiska och sociala relationer. Maadtoe ger på så vis personens rumsliga anknytning till landskapet.

16. Kan samisk traditionell kunskap överföras till en ny tid i den samiska förskolan, och i så fall hur?²⁷ Carina Sarri och Gudrun Kuhmunen. LTU.

Studien belyser hur samisk traditionell kunskap kan överföras och lyftas in i en institution som den samiska förskolan. De flesta samer lever idag mer eller mindre integrerade i det svenska samhället och barnens verklighet ser idag annorlunda ut än för deras far- och morföräldrar där samiska värderingar, traditioner och språk haft en stark ställning. Här har förskolan en viktig roll att överbrygga den ensidiga påverkan från majoritetssamhället. Studien tar även upp forskning, förhållandet till naturen, traditionell kunskap, kolonisering och vikten av dekolonisering.

17. Ethical guidelines for the documentation of árbediehtu, Sami traditional knowledge²⁸. Åsa Nordin Jonsson. 2011.

Artikeln syftar till att skapa generella riktlinjer för hur árbediehtu bör dokumenteras utan att exploatera kulturen. Materialet skall därför ses som ett bidrag till en pågående diskussion. Dokumentation av traditionell kunskap blir allt vanligare, dels för att ursprungsbefolkningarna själva inser vikten av att dokumentera så att inte kunskap går förlorad och dels av andra som insett att kunskapen kan ha stor betydelse för andra samhällen t ex. hållbart nyttjande av naturresurser. Tidigare men även idag har traditionell kunskap samlats in utan någon nytta för den berörda ursprungsbefolkningen. För att skydda sin kultur och sina egna värderingar behövs därför etiska riktlinjer för forskare och samlare att förhålla sig till. Dokumentation av árbediehtu måste utgå från ett helhetsperspektiv där människan och miljön inte går att separera från varandra.

²⁵ [Om renbruksplaner - Sametinget](#)

²⁶ [FULLTEXT05.pdf \(diva-portal.org\)](#)

²⁷ [Microsoft Word - Artikel trad kunskapsöverföring.doc \(ltu.se\)](#)

²⁸ [Ethical guidelines for the documentation of árbediehtu, Sami traditional knowledge. \(oceanbestpractices.org\)](#)

18. Reindeer herding, traditional knowledge and adaption to climate change and loss of grazing land. Ealát project²⁹. Norge och Association of World Reindeer Herders (WHR) in Arctic Council, Sustainable Development Working Group (SDWG).

Vetenskaplig och traditionell kunskap, kunskapsomvandling samt utbildning och fortbildning av framtidens ledare uppges vara nyckelfaktorer för en hållbar renskötsel framtida och anpassning. Studien har samlat in och analyserat traditionell kunskap hos renskötare med fokus på vinterns ekologiska förhållanden. Traditionell kunskap om förändringar av snön och anpassning till klimatet samlades in genom workshops. Därtill gjordes intervjuer med över 60 äldre renskötare om snöns betydelse för renskötseln och historiska händelser som dåliga år.

19. Wetland Sápmi, Samerådet.

Ett projekt om våtmarkernas betydelse för renskötseln. Rapport beräknas vara klar under 2024.

²⁹ [Layout 1 \(arctic-council.org\)](https://arctic-council.org/)